

IFJÚ KONZERVATÍVOK*

A MAGYAR IFJÚKONZERVATIVIZMUS SZÁZ ÉVE (1839–1945)

B É K É S M Á R T O N

A magyar konzervativizmus sokkal tiszteletre méltóbb, gazdagabb és felemelőbb történelmet tudhat magáénak, mint gondolnánk. A 21. századból visszatekintve jól látszik, hogy egy olyan egységes, százéves gondolati örökség húzódik az 1830-as évek utolsó harmadától egészen a Bethlen-korszakig, amely szerves fejlődés – áthagyományozódás és továbbfejlesztés – révén egyre többretegűbb, ugyanakkor koherensebb lett. Gróf Dessewffy Aurél konzervativizmusa úgy pattant ki a magyar földből, mint Pallas Athéné teljes fegyverzetben Zeusz fejéből, s az általa megteremtett gránitalapokra hordta báró Kemény Zsigmond, Asbóth János, Réz Mihály, Pethő Sándor és Halász Gábor azokat az értelmezéseket, amelyek más-más oldalról tettek hozzá a közös *konzervatív érzéshez*. A hagyományápolás s ami nálánál is izgalmasabb: a *hagyományteremtés* méltatása közben nemigen szoktuk kiemelni, hogy a fiatal Dessewffy és a még nála is ifjabb társai voltak azok, akik a „fontolva haladás” programjával fellépve, a magyar konzervativizmust mintegy megalapították. A Dessewffy-örökség jogáért későbbi is sokszor azok jelentkeztek be, akik hozzá hasonlóan fiatal konzervatívok voltak. A fiatalok konzervativizmusa két irányban is gyanút ébreszthet: az ifjú konzervatívok fellépte megrémíti a baloldalt, főleg, ha az politikai-kulturális értelemben uralkodó pozícióban van (ez volt a helyzet a kétezres évek Magyarországon), ám gyakran a jobboldalt is, feltéve, hogy ez utóbbi csökönyösen elzárkózik a változtatástól (ez jellemezte a Dessewffy-frakció felléptének idejét). Az ifjú konzervatív ugyanis többnyire ifjúkonzervatív, azaz új, aktív, ha tetszik, ha nem: forradalmian konzervatív.

* A szöveg rövidített és jelentősen átdolgozott változata annak a kétrészes írásnak, amely a Konzervatórium.hu oldalán azonos címmel jelent meg, 2009. december 30-án és 31-én. Az írás utolsó, *Készülődő ifjúkonzervatívok* címet viselő fejezetének itt nem közölt része a következőket állapította meg, ami segít történeti-politikai kontextusba helyezni a szöveg tizennégy évvel ezelőtti és mostani megjelenését: „A rendszerváltás után történelmi lehetőséget kapó jobboldal politikai szempontból nem tudta teljesen áttörni a gátakat, erre legközelebb – egy évekig tartó folyamat után – 2010-ben lesz lehetősége. [...] A mai húsz- és harmincévesek által megformált, politikailag érzékeny *on-line* felületek világából indult ki az a folyamat, amelyet az ifjúkonzervativizmus legújabb variációjának látunk. [...] A közvélemény formálásának domináns iránya néhány éve változóban van, a szellemi kezdeményezést a konzervatívok elvették a liberálisoktól, a sokáig uralkodó baloldali szél elcsendesült, az irány megfordult. A jobbközép kegyelmi helyzetbe került, hiszen gondolati megújítását igazodások, kényszerek, kívülről diktált feltételek nélkül teheti meg, és soha nem látott lehetőséget kapott arra, hogy egy stabil kormányzás segítségével az egész centrumot lefedje, és évekig magánál tartsa a társadalom szimpátiáját. Az új kihívások, köztük a kormányzati szerepre való felkészülés és az elkövetkezendőkre érvényes jövőkép megfogalmazása, a régi eszmék és bevált gyakorlatok aktualizálása mellett, újakat is kíván. A hiteles kormányzás legtermészetesebb szövetségese és egyedüli barátja a mögötte álló helyes gondolat. Ennek megalkotása azon csoportok feladata lehet, amelyek a mérsékelt, realista jobboldali politizálást *napjaink konzervatív eszméivel illesztik össze*.” Az írás mostani megjelenése egyben tiszteltetés az akkori, mondjuk 2006 és 2010 közötti ifjúkonzervatív csoportosulásokban résztvevők előtt, akik a Fidelitas, a Jobbklubb, a *Kommentár*, a Konzervatórium, a Mandiner, a *Reakció* és a Tranzit körül sereglettek. (A szerző.)

Jobbkanyar – Nyári kirándulás, éles jobbkanyart ábrázoló KRESZ-táblával, 1952
(Fortepan / Eperjesi Gyula)

Békés Márton: Ifjúkonzervatív készülődés (2008)

Valami készül a jobboldalon. Valami készül, s eközben fortyog, ki-kicsurran belőle olyan is, amit legszívesebben nem is látnánk (én legalábbis nem), viszont a kohó mélyén tisztul már a nemesfém is. Utóbbival kapcsolatosan a rendszerváltás utáni két évtized legújabb, konzervatív eszmei eredményéről beszélek. Közlebről arról, hogy újra büszkék vagyunk arra, hogy konzervatívok vagyunk, és azt is tudjuk, hogy a konzervativizmus „meggyőződés” (Irving Kristol) és semmiképpen nem ideológia, s éppen ezért elutasítjuk a „nagy tervek ötletét” (Russell Kirk), mivel azok racionalisták, a társadalmat nyersanyagként kezelik és csúnya balos fikciók csupán. Újra van tehát reakció, újraéledt a minőségi szabadságra és a funkcionális egyenlőtlenségre épített jobboldali mentalitás, a munka erkölcsére és a családra épített középosztályi indulat. Szabadság és hagyomány – ez a két szó, ami meghatároz minket, mivel leváltottuk a haladás és az egyenlőség kurzusát, mert tudjuk: csak a szabadság biztosítja a fejlődést, és csak a hagyomány teszi ezt biztonságossá. És tisztában vagyunk azzal is, hogy az a balliberális értelmiségi *ethosz*, amely szerint a *New Class* a világ világi megváltója, a legvisszataszítóbb herezis, amely a párizsi *guillotine*-októl a sztálini és hitleri gőzölgő hulláhegyekig vezetett, majd onnan tovább a vörös Kambodzsa és a tálibokhoz.

Részletesebben arról van szó, hogy a '80-as évek végén érlelődni kezdett konzervativizmuskutatás és jobboldali – szellemi, politika – újrafelépülés a '90-es években intézményekhez, lapokhoz, kiművelt emberfőkhöz jutott, majd hamarosan egy kormányzati pozícióba került liberálkonzervatív rendszer támogatásában is helyet-közzel kivette a részét. Később, a magyar Johnson-érában (Medgyessy, Gyurcsány) a konzervativizmus tudományos, kulturális oldala erősödött fel, amennyiben a konzervativizmus alatt természetesen mást értünk, mint politikai pártok által hordozott jobboldalt, és persze erősen kitéssékeljük belőle az örülteket. Így, az ezredfordulót környékező fél-fél évtizedben megszilárdultak azok az infrastrukturális, személyi és talán pénzügyi bázisok, amelyek szükségesek ahhoz, hogy Magyarországnak legyen konzervatív napirendje, mégpedig szellemi–teoretikai, kulturális, bel-, gazdaság- és külpolitikai tekintetben egyaránt.

Az ún. nagypolitikai térfélen egyelőre nem látszik konkrét, kifejezetten elvi konzervatív agenda, és sajnos a magyar Reagan is várat magára. De a konzervatív hálózat talán fonódik. Az idősebbek kezdték. Az elsősorban tudományos, akadémiai, egyetemi emberek, tanszék- és intézményvezetők, humán- és közgazdasági szakemberek teremtették meg azt a közszellemet, amelyben mi is forgunk, ők hozták le ide azt a nyelvet, amit mi is beszélünk, ők alakították könyvekkel, cikkeikkel és megszólalásaikkal azt a gondolkodásbéli mátrixot, amibe most már mi is töltögetünk valamit. A konzervativizmuskutatás megkerülhetetlen magyar nevei dolgozták fel Scrutont, Oakeshottot, Burke-öt, Strausst, a dualizmus magyar liberálkonzervatívjait, az angolszász konzervativizmust stb. Ez az elméleti és tudományos tér azonban biztosra vehető módon segítette a kulturális konzervativizmus vonzáskörzetének kialakulását. Mert gondoljuk csak el! Aki este Burke-öt és Oakeshottot olvas, vagy Tisztáról és Carl Schmitt-ről írott tanulmányokat fut át lefekvés előtt, az reggelre biztosan nem fogja jó ötletnek tekinteni sem az adóemlést, sem a posztmodern művészeti performanszokat, de bizonyára az ENSZ és a méregzöldek sem lesznek a kedvencei.

Az új évezredet követő öt-hat évben egy konzervatív mentális áttörés érzékelhető sok tekintetben. A *No pasaran!* megint nem lesz elég ahhoz, hogy meg lehessen állítani a baloldali kurzus Madridjára török rohamát. Annyi Strausst olvastunk, hogy nem hiszünk a modernitás egalitárius korszakában, túl sok volt Burke-ből és Tocqueville-ből, hogy szeressünk egyetlen forradalmat is, és Hayek vagy Röpke sem oda hatott, hogy meghatódnánk a „segélyt munka helyett” elvet kidolgozó szocmunkások siránkozásán. Nem haladni, hanem biztonságosan fejlődni akarunk, nem egyenlőek, hanem szabadok akarunk lenni, utáljuk a kormányozatlanságot, az erkölcsi slendriánságot és a magas adókat. Nem Vata és Táncsics a példaképünk, hanem von Metternich és Reagan. Sok irányból jöttünk és nem feltétlenül egyfelé tartunk, de például tökéletesen világos számunkra: a munka túladóztatása és az erkölcsök lerombolása öt emelet mélyen, egy folyosón át összefüggenek egymással.

Sok helyen pengetik már, hogy kialakulóban van egy alternatív jobboldali szubkultúra, amely nem a nagy-magyarországi kitzőárusok standja körül sereglik, hanem olyan *think tanke* és lapok köré csoportosul, mint a *Kommentár*, a *Reakció* és a Konzervatórium, a Nézőpont Intézet stb. Itt valóban olyan új szelek fújnak, mint Amerikában az '50-es évek konzervatív ébredésekor. Egyszerre van jelen e körökben Kirk, Kristol, Hayek, Molnár Tamás, Frank S. Meyer, egy kicsit McCarthy és talán William F. Buckley szelleme. Sok irányba tájékozódunk és rengeteg, egymással is ellentétben álló gondolatrészlet van a birtokunkban. Ez két okból fontos: egyrészt az állítólag a baloldalra jellemző eszmei pluralitás a konzervatívoknál lakik most, másrészt pedig bizonyítja, hogy a konzervativizmus nem bolsevizmus, de nem is a szabadgondolkodás csapongása. Hayek és mások piaci ortodoxiája megfér Donoso Cortéz európai reakciójával, De Maistre kibékül Tocqueville-lel a forradalmak ellenében, Washington és John Adams együtt sörözik Carl Schmitttel, miközben Strauss Platón-kommentárját olvassák. Természetesen ez az eszmei és gondolati heterogenitás szélsőséges méreteket is ölthet, a viták és gyakran súlyos, mert elvi nézetletérések bizonytalanná teszik az együttműködést. De mindig van két érték – a szabadság és a hagyomány –, amelyet így vagy úgy, de mi több oldalról megvilágítva is hasonlóképpen fontosnak látunk, és biztosan nem nyúlunk helyettük az egyenlőség és a haladás után.

FONTOLVA HALADÓ NEMZEDÉK

Az „ifjúkonzervatív” szót a magyar közéletben minden bizonnyal Falk Miksa, gróf Széchenyi István barátja, Columbo felügyelő felmenője írta le először (eredetileg német nyelven). Széchenyi utolsó döblingi éveit feldolgozó 1866-os munkájában úgy írt az 1830-as évek végének átrendező politikai csoport-

Az 50 és 40 évesek után, szorosan a 30 évesek generációja mögött jönnek, ők a mai 20 évesek. Fiatal konzervatívok, egyetem és munka között, akiket idegesít a morális káosz és a politikai ostobaság. A helyzet kissé hasonlít a '60-as évek felfordulásakor megszülető első generációs (azaz konzervatív) neokonok eszméjére. Kérdéses, hogy a fiatal reakciók, az ifjúkonzervatívok meddig maradnak gondolatilag együtt, mi sül ki a vitákból, és milyen elvi konszenzus marad a nagy nézeteltérések után? Nehéz eszmei harcok és tisztulással járó szakítások várnak az ifjúkonzervatívokra.

Azt már korábban megállapítottuk a magunk számára, hogy a konzervativizmus két iránya, az angolszász és a kontinentális több szempontból más. Előbbi liberálisabb és mérsékelt, utóbbi reakciósabb és ellenforradalmibb. Mindennek oka történelmi tényekben keresendő, az esztörténet évszázados fejlődési vonalai mentén ismerhető csak fel. Kétségtelen, hogy az ifjúkonzervatív útkeresés az angolszász (brit és neokon) széles úton indul el, de azért jelen van a reakciók viharvert csapata is. Mindkettő fontos, eszmeileg nagyon is adekvát megoldást jelent, de külön-külön kérdésekre. A progressziós erőszakra és az ellenkultúra újabb hullámaira Vendée ivadékainak kell felelniük, de a modern intézményszervezési gyakorlatot és a gazdasági ügyeket bízzuk Lord Acton követőire. Persze, természetesen az azon nyomban: mindkét pólus korrigálhat a másikon, és nagyon megfontolandó keresztkérdéseket tehet fel a nagy *issue*-kkal kapcsolatban.

A magyar ifjúkonzervatívoknak viszont, azon túl, hogy belső vitáikat meg kell vívniuk önmagukkal, egy sor kérdést kell majd végső dűlőre vinniük. Mivel a továbbiakban alternatívát ajánlok, ezért csak a saját véleményemet mondom, felelősséggel csak azért tartozom. Úgy vélem tehát, hogy a belpolitikai kérdésekben a mostaninál több reakciósság és engesztelhetetlen ellenkultúra-ellenesség kell, míg a közgazdasági napirend kapitalista – vagy szabadpiaci – elemét a magam részéről olyan etikai fedezettel látom el, amit Milton Friedman nem feltétlenül tartott fontosnak, de Franklin, Smith és Széchenyi vagy Kristol és Kirk igen. Ha ezeken komolyabb hajótörés nélkül, csupán néhány befoltozható lékkel jut túl a készülődő ifjúkon cirkáló, akkor még hátra lesz a külügyi program kialakítása, amelyben biztosan össze fognak ütközni az erkölcsileg atlantisták és a filozófiailag (meg cinizmusból is) realisták. Mivel utóbbiakat legjobb tudomásom szerint csak én erősítem jelenleg, a csata kimenetele maximum hősies lehet részükről, de győztes nem. (Kár volna viszont ezért.) Ezeken túl azonban figyelmeztetni kell az ifjúkonzervatív véleményformálókat arra is, hogy noha a konzervativizmus univerzális emberi gondolkodásminta és az élethez való hozzáállás mindenütt megélhető álláspontja, de nem függetleníthető kulturális gyökereinktől, amely: európai (és fehér-atlanti), (zsidó-)keresztény, valamint magyar. Az ezekhez tartozó értékekre különösen kell vigyáznunk, mert különben a hagyomány tartalmatlan fogalom, olyan avbrons lesz, amivel csak szavakat fogunk össze.

Fontos, hogy nagyon röviden, de reagáljunk az ifjúkonokkal kapcsolatos félreértésekre és szándékos ostobaságokra is. Kezdjük a nehezebb kérdéssel! Egy idiótaságban biztosan piacvezető politikai blogban „fővárosi zsidógyerekek” passziójának nevezték a húszévesek még csak formálódó, készülődő konzervatív felállását. Tekintve, hogy minden nyugati ország minden értelmiségi csoportjában vannak jelen zsidó gyökerekkel/felmenőkkel, szociokulturális érintettséggel vagy szimpátiákkal rendelkező személyek, nem érhető, hogy miért éppen a magyar ifjúkon *crew*-nak kellene kivételnek lennie? Amerikában a vesztes 1964-es elnöki kampány főszereplője, Barry Goldwater zsidó volt, akárcsak szellemi inspirátoraink közül az ellenforradalmár Hannah Arendt, a platonikus Leo Strauss vagy Hans Morgenthau, a realizmus atyja. A magyar (mérsékelt, liberális) konzervativizmus olyanokat tudhat sorai között, mint Széchenyi barátja, Falk Miksa, Tisza hadügyminisztere, a von Clausewitz-fordító Hazai Samu, vagy az esszéista Halász Gábor és az ortodox legitimista Reiner János. Nem túl rossz társaság tehát! Az ostoba vád inkább annak szól, hogy a konzervativizmus újabb nemzedékében több, magát zsidó identitásúnak (is) valló is akad, s egyesek szerint ez gondot kellene, hogy okozzon a jobboldal egyes szegmenseiben, amelyeket internetes jelenlétével az említett blog szerzője is igyekszik személyivel beszennyezni. Ám az, hogy a(z éppenséggel) budapesti zsidó fiatalok egy (egyébként nem túl nagy) részében érezhetően konzervatív tendenciák, kulturális hagyományhűség kezd el éledni, kifejezetten üdvözlendő és öröme okot adó fejlemény. Különbösen is: inkább itt legyenek, mintsem a balliberális oldalon – mondta a pragmatista. Segítségükkel ráadásul a formálódó ifjúkon csoport bártan kiléphet olyan diskurzusok terepére is, amelyet mások monopolizáltak és intellektuális hitbizományként tartanak kezelésük alatt. Segítségükkel megújítható/felépíthető a keresztény konzervativizmus és a zsidó hagyományörzés természetes frontja, mivel mindkettő gyökerében támadó jelenségek kezdtek el éledni (ellenkultúra, posztmodern, vallásellenesség). Hátravan még egy másik vád semlegesítése. Ez úgy hangzik, hogy az ifjúkonok túl liberálisok. Nos, én biztosan nem. Ezzel be is fejezhettem, volna. De kérdezzük meg: mihez képest? A radikális, kukagyújtogató, rendőrségellenes, trianonista ún. „jobboldalhoz” képest biztosan túl mérsékelt dolog adócsökkentésről, vállalkozásösztönzésről, az arisztokrácia történelmi szerepéről és Burke-ről meg Asbóth Jánosról írogatni. Ezt belátom. De ez a mérséklet még nem liberalizmus. Az ifjúkonzervatív tábor amúgy is döntések, elvi tisztulások sorozata előtt áll, nagyon nehéz volna pontosan megmondani, hogy végleges karaktere milyen lesz. Egy-két ügyben biztosan helye van reakciósabb nézeteknek is, de ez a szereplők aktivitásán és a későbbi munkamegosztás arányosságán fog múlni.

Egyszóval: itt vagyunk! Néhány év és generális átalakulásra lesz szüksége a magyar jobboldal gondolati forrásvidékéül szolgáló, erősödő konzervativizmusnak. Ránk lehet számítani – s számolni is kell velünk.

Konzervatórium.hu, 2008. október 20.

jairól, hogy megjelent benne egy Széchenyivel később kapcsolatot találó kör, amely a korábbi rendies – a Habsburg-udvar oktrojált modernizációjával szemben két okból (ti. mint modernizációs és mint habsburgi gyakorlat) is ellenséges – reakcióhoz képest elméleti és gyakorlati értelemben is tisztább, alaposabb konzervativizmust képviselt, s életkorban is fiatalabb volt a régebbi főrendiházi-vármegyei maradiság hangadóinál. Falk így fogalmazott róluk, miközben Széchenyit méltatta:

„Ő szorította le a feudális pártot mindinkább összezsugorodó minoritássá, s választotta el tőle a szabadelvű konzervatív elemeket, melyeknek egy része átment az ellenzék táborába, mialatt azok, kik külön *ifjúkonzervatív* párttá alakultak, csekély számuk s nem sokkal jelentékenyebb tekintélyük miatt, éppen oly kevésbé akaszthatták meg a szabadelvűek előrenyomulását, mint az e század elején még oly hatalmas, de Széchenyi fellépte óta teljesen jelentéktelenné vált ókonzervatív párt.”¹

Falk Miksa szerint tehát az ifjúkonzervatívokat életkoruk és gondolataik újszerűsége, a megelőző konzervatív áramlat(ok)hoz képesti frissessége teszi.

Falk bővebben szólva arra utalt, hogy a magyar politikai közéletet 1825-ig domináló vármegyei, a rendiség viszonyait megőrizni kívánó és a politikai válságjelenségeket múlandónak tartó „konzervativizmus”, pontosabban pusztá reflektálatlan reakció mellett megjelent Széchenyi, aki az 1830-as *Hittel* megteremtette a szabadelvű gondolkodás fogalmi, politikai és cselekvési kereteit. Ezt követően egy évtizedig egységben fejlődött a mérsékelt liberalizmus, de az évtized végén az ellenzék radikalizálódásával – amelyet Kossuth *Pesti Naplója* erősít majd tovább – párhuzamosan megjelentek olyan hangok (például magáé Széchenyié is), amelyek a mérséklést, a realitások tiszteletét és a megfontoltságot hirdették; ezt dokumentálta az 1841-es *A kelet népe*. Ekkortól kezdve a konzervativizmus háromágú lett: 1) a szabadelvűekhez leginkább közel álló, a reformkort mintegy elindító Széchenyi, aki önmagában „párt” volt (ennek kitűnő dokumentációja az 1847-es *Politikai programm-töredékek*); 2) a fiatal, filozófiailag művelt, nyugati eszméket ismerő, a változást nem, csak a radikalizmust ellenző „fontolva haladók” ifjúkonzervatív pártja; és 3) az eljelentéktelenedő rendies-vármegyei *status quo*-konzervativizmus, valamint az alkotmányos-parlamentáris, polgári társadalom felé mutató, de lassú-szerves reformokat

akceptáló fiatal konzervatívok között álló idősebb aulikus politikusok, akik utóbbiakhoz képest eszmei és életkori szempontból is ókonzervatívok voltak. Úgy festett tehát a helyzet, hogy Asbóth János szavaival élve „a csöndbe vonult aulikusok helyébe egy új konzervatív párt lépett, mely vezetve Dessewffy Aurél által, maga is az átalakulási rendszer eszméinek volt higgadt, de őszinte híve”.²

A korai Széchenyivel szemben fenntartásait megfogalmazó rendi-konzervatív Dessewffy Józsefnek három fia volt, akik apjuk 1831-es *Taglatatának* védelmében korán megszólaltak, sőt azt le is fordították. Ekkor még senki sem gondolta, hogy egyikük, az imént megnevezett Aurél, később Széchenyi szövetségese lesz. Pethő Sándor így írt a kezdetekről: „A konzervatív politikát, mint a haladás szükségképpeni korlátozásának elvét, mint világnézetet és mint egy társadalmi osztály közéleti szereplésének ildomos és természetes megnyilatkozási formáját, nálunk Dessewffy Aurél gróf vezette be. Korai halála meggátolta abban, hogy e politika bölcséletének megállapítása után megjelölje azokat az utakat, amelyek a konzervatív politikai tudomány alapigazságaiból gyakorlati megoldásokra vezetnek.”³ S valóban: Dessewffy Aurél, aki 1808-ban született, s szellemi értelemben igényesen megalapozta a magyar konzervativizmust, 1842. február 9-én tragikus hirtelenséggel elhunyt. Mielőtt Dessewffy fontolva haladó generációjának többi tagját is megismernénk, érdemes közös gondolatokat szemügyre venni, amelyeket Dessewffy vetett először papírra!

Dessewffy Aurél 24 évesen lett a budai Helytartótanács titkára, s rögtön jelöltette magát az 1832-es országgyűlés zempléni követének, de Kossuth Lajossal szemben alulmaradt. Így 1833-ban a Felsőtáblán mutatkozott be. A következő, 1839–40-es pozsonyi diétára Sáros vármegyében akart indulni, de a követválasztáson ismét alulmaradt, ezért újra a Felsőtáblán jutott szóhoz, elsőként

életkor és friss gondolat teszi az ifjúkonzervatívokat

1 FALK Miksa: *Gróf Széchenyi István utolsó évei és halála. (Emlékezések)* [1866] Európa, Bp. 1984. 18–19. Kiemelés tőlem. (Itt és a következőkben a korabeli szövegekzléseket – a lehető legkevesebb változtatás elvét szem előtt tartva – mai helyesírással adjuk meg a könnyebb olvashatóság és az egységesítés érdekében – a Szerk.)

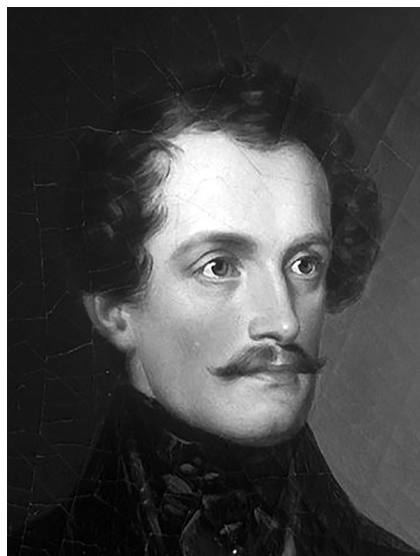
2 ASBÓTH János: *Magyar konservatív politika* [1875] Attraktor, Máriaesnyő, 2011. 30.

3 PETHŐ Sándor: *Sennyey Pál = Uő: Sorsok*. Szent István Társulat, Bp. 1914. 125.

1839. december 30-án, mégpedig a felekezeti türelmetlenség *ellenében*. A diétát követően Metternich herceg a büntető törvénykönyv kidolgozására alakított bizottság tagjává nevezte ki, melynek révén a börtönrendszerek tanulmányozása céljából hosszabb külföldi utazást tett, hol is leginkább az angol alkotmányos viszonyok érdekelték. Halála a kancellár számára is veszteség volt, mint Aurél apjának írott levelében fogalmazott, elhunyt „valódi veszteség az egész Monarchia részére, mert neki azon észt adta az Isten, mely teremti, csinálja és igazgatja a korszellemet”.⁴

Régi ellenfele, Kossuth 1841 első napján indította meg *Pesti Hírlap* című napilapját, amellyel szemben Dessewffy egy mérsékelt hangvételű, de határozottan vitatkozó, reformszándékú, ugyanakkor konzervatív szemléletű újságot alapított, *Világ* címmel. 1841 közepétől az év végéig írta ide X. Y. Z. betűkkel szignált cikkeket. Ezek gyűjteményeként jelent meg még az év során, 33 éves korában, az *X. Y. Z. könyv*, amely nemcsak eszmei és nyelvi megformáltság szempontjából emelkedik ki a nemcsak reformkori magyar politikai irodalomból, hanem bátran hasonlítható Burke és John Adams írásbeli teljesítményéhez. Olyannyira, hogy jobb is volna ezt forgatni emezek helyett. Dessewffy cikkgyűjteményének mondanivalója a szakpolitikai kérdések mellett a politikai folyamatok és eszmék mibenlétére is kiterjedt, tehát úgy is olvasható, mint összefoglaló jellegű konzervatív alapmű. Kora konzervativizmusát úgy fogta fel, mint védelmi feladatot, azaz az egyre radikálisabb liberális *ellenzék ellenzékét*, amely a kormányt támogatja, de attól független szellemi és politikai csoportot alkot. A konzervatívok nézete szerint a „mérséklés pártja”, a „fontolva haladás” emberei.

A korszak politikai áramlatainak végleges elválását eredményező *Pesti Hírlap* és *A kelet Népe* közti vitában Dessewffy is véleményt nyilvánított. Úgy vélte, hogy noha Széchenyi a kelténél borúsabban látja a helyzetet, amelynek felidézésében ő maga sem ártatlan, azért mégiscsak két külön *politikai módszer* jött létre. Ezek közül baloldalon Kossuth sajtó- és vármegye-központú, a függetlenséget és az egyenlőséget célzó izgatása áll, a jobboldalon pedig a birodalom összefüggéseire és a társadalmi rendet meghatározva biztosító birtokosok érdekeire figyelő mérséklő politika (benne Széchenyivel, a kormánnyal és sajtó, többnyire fiatalabbakból álló konzervatív csoportosulásával). Széchenyi Kossuth elleni óvása tehát nem rémkép, még ha megfogalmazója így is festi fel, hiszen „a fő dologban igazságos, s a kártékony hatás, mely bépanaszoltatott, nem hiú félelem, de szomorú valóság”.⁵ Dessewffy Kossuth-kritikájában kiemeli, hogy a sajtójával politizáló ellenzéki vezető gyakran demagóg, a népszerűséget keresi, mert a tömegnek hízeleg, s kettős beszédet alkalmaz, hiszen lapjának cikkei olyan radikális irányban is továbbgondolhatók, amelyek útját Kossuth szándékosan nem kívánja lezárni. Ez utóbbiak között említi az alattomos kormányellenességet, a jobbágyfelszabadítás lassú ütemének kidolgozása helyett az izgatással vegyített gyanúkelést a birtokosok ellen, a birodalmi realitások figyelembevételével a magyarosítás és a függetlenség követelését. „Naponként tovább kívántok menni a jogok terjesztésében: ámde ellensúlyt ezen lépéseknek szorosabb rend és fenyték által adni nem akartok”, így viszont

Szövegahagyomány – gróf Dessewffy Aurél (1808–1842), Asbóth János (1845–1911) és Halász Gábor (1901–1945) (Wikimedia Commons)

4 Idézi: Gróf Dessewffy József levele feleségének, 1843. április 5. = *Gróf Dessewffy József levelei, 1812–1843*. sajtó alá rend. FERENCZY József, Mehner Vilmos kiad., Bp. 1888. 312.

5 gróf DESSEWFFY Aurél: *X. Y. Z. könyv* [1841] (reprint) NKE Molnár Tamás Kutató Intézet, Bp. 2014. 51.

ez „nem haladás, hanem csak a dezorganizáció szomorú munkája, szomorú előfutója egy siralmas *tabula rasának*” – írta.⁶

Desseffy programja az 1840-es évek legelejére teljesen egyértelmű volt: a jó kormányzás megvalósítása; a nagyon is szükséges, de fokozatos reformok lassú véghez vitele; az alkotmány kiterjesztése által növelendő társadalmi szabadság korlátokkal jelölése; a Habsburg Birodalom keretei között a hatékony együttműködés megtalálása; a társadalmi problémák (nemzetiségi-, felekezeti- és birtokkérdés) mindegyikében a felelősség és a méltányosság együttes alkalmazása. Azaz a „fontolva haladás” és az élet minden területén a „súlyegyen”. A Kossuth–Széchenyi-vitát a maga részéről azzal zárta 1841-ben, hogy kijelentette, „minden lehető haladásink közt legsürgetőbb a jó rendnek haladása, mint szövetségese, nem ellentéte a szabadságnak”. Zárszavában azt óhajtotta, jobb lenne, ha „haladásunk ösvényén a történelmi bázison s a törvényes formák mellett élénken mozogva, de veszély és bukás nélkül fognánk haladhatni”.⁷ A Nagy Konzervatív Tankönyvben sem fogalmazhatnának pontosabban.

Desseffy Aurél már 1839-ben memorandumot írt Metternichnek egy kormánypárt létrehozásáról,⁸ amely az 1840-ben záruló rendi gyűlésen formálisan nem alakult meg, aztán már az ő életében sem. Halála után a konzervatívok között zavar támadt. Az elhunyt ugyanis nemcsak kiváló publicistája, hanem Pest vármegyei vezérszónoka, illetve vezetője is volt a Főrendiházban gyülekező fiatal konzervatívoknak. 1842-től személyi állományát tekintve úgy nézett ki a konzervatív oldal, hogy a valamivel idősebbeket reprezentálta a hazai birodalmi adminisztráció csúcsán gróf Mailáth Antal (szül. 1801), aki 1838–44 között főkancellár volt, és id. Szögyény-Marich László (szül. 1806), az ország utolsó udvari kancellárja. Hozzájuk és a náluknál is idősebb aulikus politikusokhoz képest, újfent politikai és életkori tekintetben, egyaránt ifjabb csoportot alkottak Desseffy Aurél irányának követői.

Az első közülük öccse volt. Az ifjúkonzervatívok körében bátyja hírlapírói szerepét testvére, Emil gróf (szül. 1814) vette át, aki 1844 és 1847 között a *Budapesti Híradót* szerkesztette, melynek két neves szerzője Császár Ferenc és Toldy Ferenc volt. Aurélnál hat évvel volt fiatalabb, a reformkor második felében lépte át a harmincat. A hőskorban két cikkgyűjteménye jelent meg, az egyik saját nevével (*Alföldi levelek*. 1842), a másik „Egy conservatív” álnéven (*Parlagi eszmék*. 1843). Az 1843–44-es országgyűlés Felsőházában tartott néhány – bátyjánál visszhangtalanabb – beszédet, mint publicista azonban „az ország legszellemesebb és legnagyobb tudományú politikai írói egyikének” (*Augsburger Allgemeine Zeitung*) tartották. Lapjában 1844-ben úgy határozta meg magukat, hogy „mi konzervatív reformerek vagyunk; konzervatívok, amennyiben monarchikus-konstitucionális állásunkat s a békés polgári nyugalmat fönntartani óhajtjuk; reformerek, amennyiben szerkezeteink módosításához, változtatásához, sőt újabbaknak alapításához [...] szívesen járulunk”, 1846-ban pedig szerkesztői megjegyzésében akképpen fogalmazott, hogy megőrző változtatást kell eszközölni, ami „*progressive conservatív* egyszersmind”.⁹ Az 1840-es évek derekára beérő konzervatív pártkezdeményezés főszervezőjének számított.

Az ifjúkonzervatívok másik fajsúlyos alakja gróf Apponyi György (szül. 1808) lett, aki fél évvel volt idősebb Desseffy Aurélnál, és hattal fiatalabb Kossuthnál, 1848-ban töltötte be negyvenedik életévét. 1844 és a forradalom kitörése között Mailáth Antal helyett vezette az udvari kancelláriát, amely nagy felháborodást váltott ki liberális körökben. Az ok kettős volt: Apponyi túl fiatal és túl konzervatív. Egy „taknyos”, aki ráadásul még konzervatív is! Az ifjú alkancellár, majd másodkancellár s végül főkancellár, már az 1843–44-es országgyűlésen az ifjúkonzervatívok főrendiházi szónoka volt, közigazgatási működésére esett az alkotmányossági tekintetben nem éppen felhőtlen adminisztrátori rendszer

6 Uo. 76.

7 Uo. 79. és 84.

8 gróf DESSEFFY Aurél: *Elmélkedés a megnyíló országgyűlés felől* [1839] = Gróf Desseffy Aurél összes művei. sajtó alá rend. FERENCZY József, Mehner Vilmos kiad. Bp. 1887.

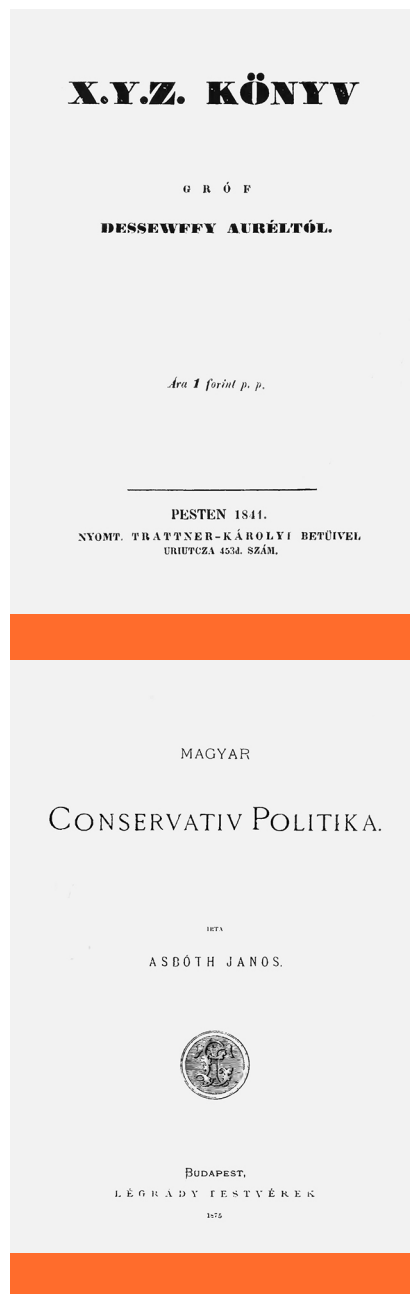
9 Idézi: VÖLGYESI Orsolya: Gróf Desseffy Emil az 1843–44. évi országgyűlésen. *Századok*, 2017/3. 510–511. és VADERNA Gábor: Desseffyék. A konzervativizmus három útja. *Századok*, 2017/3. 494. (Kiemelés a szerkesztőtől.)

» » túl fiatal és túl konzervatív

bevezetése, de Széchenyi üdvözlendő közlekedésügyi minisztersége is. Asbóth János mesteréhez, Kemény Zsigmondhoz hasonlóan úgy értékelte a fiatal Apponyi kancellári posztját, mint „Dessewffy iskolájának” kormányra kerülését s ezzel az ifjúkonzervatív fontolva haladás koncepciójának – a szellemi térnyerés után – politikai befolyásszerzését. Kemény úgy fogalmazott róluk, hogy ez a „fiatal konzervatív iskola [...] haladni akart és a reformerek jelszavait többnyire magáévá tette”.¹⁰ A harmadik fontos alak: Somssich Pál (szül. 1811), Somogy vármegye képviselője, a csoportosulás vezérszónoka az Alsótáblán, aki mind az 1843–44-es, mind az 1847–48-as rendi gyűlésen a fontolva haladókat képviselte.

Az újkonzervatívok három legfiatalabb tagja gróf Mailáth György (szül. 1818 [az imént említett Majláth Antal főkancellárral az apai ükapjuk volt közös]), gróf Széchen Antal (szül. 1819) és báró Sennyey Pál (szül. 1822) voltak. Mailáth az utolsó előtti rendi gyűlésen Baranyát képviselte, majd ugyanott adminisztrátor, végül főispán lett; Sennyey pedig már inkább a jövő embere volt, lévén csak 1847-ben lesz Zemplén képviselője, amikor mindössze 25 éves. Kiemelkedő szerepet e legfiatalabbak közül a reformkor végén a negyedik legfontosabbnak felsorolt alakjuk, Széchen Antal játszott, aki a forradalom alatt lépte át harmincadik életévét. Széchen tevékenyen részt vett a Konzervatív Párt 1846-os megalapításában. A 27 éves ifjú volt ugyanis az, aki a pártválasztmány színe előtt 1846. november 12-én felolvasta a párt – közreműködésével készült – programját.¹¹ A nyilatkozatban visszatértek Dessewffy fél évtizeddel azelőtt megfogalmazott pontjai: ellenzékellenesség, szkepticizmus a liberalizmus célkitűzéseivel szemben (egyenlőség, függetlenség, sietős reformok, érzéketlenség a birodalom és a birtokos nemesség érdekei iránt, ideologikus hajlam), kormány- és alkotmánypártiság, a magántulajdon és a szólásszabadság megóvása; valamint a Helytartótanács intézményének megőrzése, vámunió, magas cenzusú, de népképviselői országgyűlés, központosított közigazgatás, közteherviselés a virilizmus fenntartásával, önkéntes örökváltság és toleráns nemzetiségpolitika. A pártszervezés politikai célja kettős volt: nyíltan kilépni a politikai térre, valamint támogatni a kormány „kezdeményező javításait” és az így előmozdított „okszerű haladás” mögé többséget toborozni. Ezért aztán ki is nyilvánították, hogy pártjuk a kormány „természetes frigyese”, így támogatnak „mindent, mit törvény és alkotmány engednek, a mostani, elvünkkel, véleményünkkel azonosult kormányért; semmit a mostani kormány ellen, míg azt a nézeteinkkel s elveinkkel megegyező utakon menni látjuk”.¹² Széchen egy ma is megfontolandó passzusa így szólt: „Éreztük mi is, hogy a »konzervatív« név a párt minden teendőit, minden irányzatát ki nem fejezi. De [...] európai értelme van, mely főirányzatunknak megfelelő, melyet megváltoztatni vagy melyről lemondani annyit tenne, mint a párt múltjáról elfelejtkezni, vagy azt eltagadni.”¹³

Szögezzük le: a Konzervatív Párt volt az első, hivatalosan megalakult párt Magyarországon, hiszen az Ellenzéki Párt éppen négy hónappal később, 1847. március idusán jött létre, igaz, tízszer több meghívott jelenlétében. A konzervatívok abban is elsők voltak, hogy 1845 októberében életre hívták a Közhasznú Gyűldét, amit másfél éves késéssel követett az Ellenzéki Kör megalakítása. A konzervatív holdudvar fiatal tagságáról Petőfi *A Gyűldei ifjakhoz* című versében is megemlékezett, igen rosszalóan („a féreg eddig a / Vén fákat rágta csak; / Ti ifjak vagytok, ifjú csemeték / És a férgek máris belétek

Folytonosság – gróf Dessewffy Aurél: *X. Y. Z. könyv* (1841) és Asbóth János: *Magyar conservativ politika* (1875)

10 Idézi: ASBÓTH: *I.m.* 40.

11 Közli: HORVÁTH Mihály: *Huszonöt év Magyarország történelméből, 1823-tól 1848-ig*. III. köt. (2. jav. és bőv. kiad.) Ráth Mór, Pest, 1868. 184–198.

12 Közli: *Uo.* 194–195.

13 Közli: *Uo.* 188–189.

hulltanak”). A párt vezető tagjai között is ott találjuk az ifjúkonzervatívokat: Dessewffy Emilt, Mailáth Györgyöt, Somossich Pált és Széchen Antalt. A párt kinyomtatott programját is Dessewffy Emil szignálta,¹⁴ amint a második, 1847. március 15-i találkozó körlevelét is ő foglalta össze s küldte ki a párt tagjainak, megerősítve, hogy üdvös változásokat „a kormány honunk irányában különben is csak úgy hozhat józanon indítványba, ha azon többségre fog biztosan számíthatni, melynek megalakítását e párt tűzte ki feladatául”.¹⁵

Egy évvel később mindezt elsodorta az idő, a hajdani ifjúkonzervatívok az abszolutizmus idején eleinte memorandumokat írtak, mint Somssich (*Ungarns gutes Recht*. 1850), majd az 1860-as években segítettek kikövezni a kiegyezéshez vezető kompromisszum útját, minden korabeli vagy későbbi köszönet nélkül. 1862-ben, Ferenc József császár megbízására, Deák Ferenc tudtával, Apponyi György országbíró, Mailáth György tárnokmester és Sennyey Pál dolgozták ki a kiegyezés előzetes tervét, benne a külön magyar országgyűlés hozzájárulásával működő „ministeriummal”. Fél évtizedet kellett várni, hogy a dokumentumot elővegyék az asztalfiókból, Apponyi tehát helyesen értékelt, amikor azt mondta: „Az én javaslataimnak mindig az a szerencsétlenségük, hogy vagy idő előtt utasítatnak el, vagy idő után fogadtatnak el.” Dessewffy Emil egy évtizeden keresztül, egészen haláláig a Magyar Tudományos Akadémia második elnöke volt (1855–66), Mailáth György a Magyar Udvari Kancelláriát vezette 1865–67-ben, aztán a kiegyezéstől egészen haláláig országbíró s egyben a Főrendiház elnöke volt. 1883. március 29-én brutális rablógyilkosság áldozata lett a várnegyedben, ami megrázta az országot, gyászbeszédét Széchen Antal tartotta. Utóbbi az Októberi Diploma kiadása után rövid ideig (1860–61) tárca nélküli miniszteri posztot vállalt, 1885-ben cs. és kir. főudvarnaggyá nevezték ki, 1889-től fél évtizeden keresztül a Magyar Történelmi Társulat elnöke volt, melyről a Kossuth-gyász elleni tiltakozásul lemondott, és ekkor az Akadémiából is kilépett.

JOBBDALI MÁSODGENERÁCIÓ

A fentiek alapján elmondható, hogy az ifjúkonzervatív, újkonzervatív vagy fontolva haladó csoport volt az, amely a reformkor második felében megjelenő magyar konzervatív politikálást szervezeti és gondolati értelemben meghatározta. Ebből az akorból került ki a legfiatalabbnak már megnevezett Sennyey Pál. Ő volt az, aki megalapította Jobboldali Ellenzék néven azt az újabb konzervatív pártot, amely néhány évig a '67-es alapon álló s erősen szétesőben lévő Deák-párt és a mérsékelt '48-asságból engedő Tisza Kálmán-féle volt balközép egyesüléséből megalakult Szabadelvű Párt '67-es ellenzékét alkotta.¹⁶

1875. január 29-én tartott képviselőházi beszédében Sennyey úgy jellemezte az új jobboldali frakció felfogását, mintha harminc évvel korábbi elveiket olvasnánk: „a választási jog kiterjedt volta [...] veszélyes a birtokos osztályokra nézve”, „a képviselőház tagjainak száma kevesebbítendő, mert a túlzók beszédei miatt nem haladhat elég gyorsan a munka”, „a képviselőház rendelkezési joga szűkebb határok közé szorítandó, mert [...] a kormányzásba is beleavatkozhatik”, „a közoktatási szabadság fenntartandó ugyan, de az erkölcsi nevelés, a vallás széles alapján”, „az állam jelenlegi »modus vivendi«-je a különféle hitvallásúak egyházával ne bolygattassék”, végül „minden állami beruházás [...] amíg a költségvetési előirányzatban hiány szerepel, rögtön megszüntetendő”.¹⁷ A párt tehát a kiegyezés közjogi alapját elfogadva a kormányzás működőképessége, a központi takarékoság, a mérséklés, a kiegyenlítés és a *status quo* megőrzése mellett állt. A párt tagja volt ifj. Szögyény-Marich László, Károlyi Gyula és Zichy Nándor grófok, Beöthy Ákos és Halász Imre írók-publicisták s a diplomata Kállai Béni. A párt arculatának meghatározásában két fiatalember vett részt: gróf Apponyi Albert és Asbóth János.

14 Budapest Történelmi Múzeum – Kiscelli Múzeum, 13.308, A Konzervatív Párt programja [1846] 8.

15 Közli: KERESZTES Csaba: A Konzervatív Párt 1847. március 15-i értekezlete. *Levéltári Közlemények*, 2003/1–2. 260–268.

16 Lásd bővebben: EGEDY Gergely: A konzervatív pártpolitizálás kísérlete a kiegyezés után. *Kommentár*, 2023/2.

17 báró Sennyey Pál beszéde, 1875. január 19. = *Képviselőházi Napló*. XIV. köt. Bp. 1875. 221–228.

A fiatal Apponyi (szül. 1846) – nem melleleg Apponyi György fia – azonnal csatlakozott a párthoz, de a zászlóbontást követő választásokon folyton kiesett, s végül csak 1877-ben jutott be a Képviselőházba, amikor a párt életéből mindössze egy-másfél év volt hátra. Mégis ekkor, Sennyey visszavonulása után dominálta leginkább ő a képviselőcsoport politikai viszonyait. Emlékirataiban úgy fogalmaz éles szemmel, hogy Sennyeyék nem merték népszerűtlensége okán konzervatívnak nevezni a pártot, hanem jobboldalinak keresztelték, ezzel viszont „nem jelöltek meg elvet és irányt, hanem csak helyzetet”.¹⁸ Apponyi úgy látta, „a program konzervatív volt, de neo-konzervatív” – utalva arra, hogy a reform- és abszolutizmus kori, 1847-es alapú régi konzervativizmushoz képest tekintető újnak.

Asbóth János (szül. 1845), aki a kiegyezéskor 22 éves volt, a Jobboldali Ellenzék életre hívásakor töltötte be a harmincat. Neve már 1866-tól közismertté vált, amikortól konzervatív tendenciájú újság-cikkeivel, aztán egy könyvvel hívta fel magára a figyelmet (*A szabadság*. 1872). Asbóthra kezdettől fogva Kemény Zsigmond gyakorolt maradandó hatást, majd az 1867–75 közötti hét évben berendezkedő Andrassy-rendszer kíméletlen kritikussává válva visszanyúlt a mestere által is igen tisztelt Széchenyi és Dessewffy hagyományához. A '70-es évek első felében egyre inkább megerősödve konzervatív nézeteiben (a középnemesi/földbirtokos osztály befolyásának konzerválása, méltányos nemzetiségi politika, a Monarchia orosz és német expanzió elleni megerősítése, ideologikus-progresszív reformok helyett szerves fejlesztés) a Sennyey-párt támogatójává vált, sőt a Kállai szerkesztette *Kelet Népe* pártújság munkatársa lett.

Mire 1875-ben megjelent Asbóth aligha túlbecsülhető jelentőségű *Magyar conservatív politika* című úttörő könyve, gondolatai megszilárdultak abban a mezőben, amelyet a következő elvek jelöltek ki: a szabadelvűek liberalizmusának kárhoztatása ideologikusságuk miatt; organikus, történelmi eredményeket tiszteletben tartó, átgondolt változtatások a generális-rationális reformok helyett; a birodalom keretében megerősödő és így a germán–szláv ütközőponton is életképes Magyarország koncepciója; felekezeti és nemzetiségi türelem, a magyar állam befogadó jellegének hangsúlyozásával (ami miatt Asbóth kifejezetten *nem* volt antiszemita); végül a kapitalista fejlődés korrekciója a birtokosok és a társadalom 75 százalékának megélhetését biztosító mezőgazdaság érdekében.

Asbóth Széchenyi politikai hozzáállását, Kemény elemzői fel fogását és stílári megoldásait, valamint Dessewffy politikai eszméit képviselte. A konzervatív és liberális elv szigorú szétválasztásában odáig ment, hogy általánosságban eképpen fogalmazott: „A liberalizmus bizonyos elvekből indul ki, és bizonyos elvek megvalósítása képezi célját. A konzervatív politika az adott viszonyokból indul ki, és [...] az állam, a honpolgárok reális szükségeiben keresi célját. A liberalizmus mindenekelőtt elveit és teóriáit, a konzervatív politika mindenekelőtt a hazát igyekszik szolgálni.”¹⁹ Asbóth a dualizmus korának első és talán egyetlen olyan szerzője volt, aki minden prefixum nélkül „conservativnek” vallotta magát. Tartotta ezt akkor is, amikor az 1880-as évek végén, '90-es évek elején szabadelvűpárti képviselő volt, majd utolsó parlamenti ciklusában (1896–1901) immár függetlenként politizált, de a Katolikus Néppárttal szimpatizált, amelyet éppenséggel a már szóba hozott Zichy Nándor vezetett. Gondolkodásának frissességét 1911-es haláláig megőrizte, amit bizonyít érdeklődése a szocializmus, a szeparatizmus és a földkérdés problémái iránt.

Harminc évesen megjelentetett kötete nyitószövegének (*A konzervatív áramlat*) alapmegállapítása úgy hangzott, hogy az európai politikai áramlatok

Örökösök –
Asbóth János: *Báró Sennyey Pál és gróf Apponyi Albert* (1884) és Halász Gábor posztumusz kiadott tanulmánykötete, *Az értelem keresése* (1948)

18 gróf APPONYI Albert: *Emlékirataim. Ötven év. Ifjúkorom – Huszonöt év az ellenzéken*. Pantheon, Bp. 1926. 71.
19 ASBÓTH: *I.m.* 70.

most a konzervativizmusé a jövő

között a konzervativizmus és a liberalizmus két külön iskolát jelent, s míg előbbi a szerves, történelmi hagyományokat tisztelő, a nemzeti érdeket mindenek elé helyező gondolat, addig utóbbi doktriner ideológia. Úgy vélte, hogy míg az 1830-as éveket követő évtizedek a progresszió jegyében teltek, addig a '70-es évek eleje óta fordulat látszik kibontakozni, s most a konzervativizmusé a jövő. Magyar vonatkozásban arról írt, hogy az 1825-ben Széchenyi által elindított reformmozgalom fokozatosan liberális irányba csúszott, mígnem a Széchenyi-nél még egységben álló konzerváló-szabadelvű attitűd kettészakadt, és az 1830-as évek végétől az a liberális radikalizmus nyert teret, amely Kossuth nevével fémjelvezhető. Ez vezetett Világosig, míg a haladást fékezni, helyesebben kiegyenlíteni óhajító konzervatív politikusokat mellőzte a kor. A szabadelvűség uralmá-

ban az 1870-es évek első harmadában bekövetkezett csőd okául azt nevezte meg, hogy a doktriner reformisták külföldi ideológiákat igyekeztek a konkrét magyar érdekeket mellőzve meghonosítani. Asbóth a reformkor végének másfél évtizedes liberális kurzusát és a '67 óta érvényesülő Andrassy-rendszer hét évét egységben kezelte, de úgy látta, hogy kidolgozható ennek konzervatív elméleti alternatívája. Ez a hagyományos magyar érdekeket szem előtt tartva hatékony szövetséget köthet egy olyan politikai formációval, amelynek képviselőit még Dessewffy nevelte ki. Ez volna a Sennyey körül gyülekező párt, melynek szellemi-politikai alapokat éppen ő kívánt adni. Ezt támasztja alá álnéven, mégpedig Dessewffy Emil egykori szerzői nevének variánsán (Egy magyar conservatív) írott kettős portréja is (*Báró Sennyey Pál és gróf Apponyi Albert. 1884*).

A konzervatív fordulat Asbóth vélekedése szerint kora világhíresége volt, hiszen Európa-szerte és Amerikában is tapasztalható e gondolat és képviselőinek előtérbe kerülése. Magyarországon a szellemi változás jelei és a szükséges elitcsere érelődése mellett három társadalmi tényezőt nevezett meg, mint amely hozzájárul a konzervatív fordulathoz. Első a reformok liberális keresztül vitelével elégedetlen birtokosok rétege, hiszen „ma már tetőfokát érte a visszahatás [...] és mind erőteljesebben terjed ellenében a konzervatív áramlat, nemcsak a fővárosban, hanem a vidéken, a vitális érdekeiben sértett földbirtokosság és az egészséges érzékű magyar köznép közt”. Másodikként a zsidó intellektus örvendetes átállását említette a konzervatív táborba, márpedig ha „még a zsidók is kezdenek konzervatívok lenni, akkor a konzervatív irány szükségén és biztos győzelmén kételkedni alig lehet, mert egy zsidónak több praktikus esze van, mint tíz kereszténynek”. A valóságos fordulat és a szándékos fricskázás keverése nyilvánult meg akkor, amikor harmadikként a fiatalok beállítódásában állapított meg változást, mondván:

„meglepő tény, melyet oly bámész ámulattal fogadnak a sablon-liberalizmus előítéleteinek cafataiból kibontakozni még mindig nem tudók, azok, akik még ma is ötven évvel hátra vannak: hogy az új nemzedék [...] az intelligens, a tanult, művelt és gondolkodó, az európai eszmék áramlatában élő fiatal emberek zöme – akiknek száma, hála az égnek, végre valahára szemmel láthatólag szaporodik nálunk is – szembetűnőleg a konzervatív eszmékhez szít. És ez ígér a konzervatív iránynak biztos jövőt.”²⁰

Asbóth eszmei és politikai iránymutatása a Jobboldali Ellenzék számára jelentős volt, de országosan aligha tett szert szélesebb ismertségre, noha könyvét háromszor is kiadták. Az angломánsága miatt Sir Johnnak hívott publicista-politikus mindig is csodabogárnak számított, amihez jelentősen hozzájárult a szabadelvű szellemi dominancia maradandósága. Asbóth azonban, főképp, mivel Széchenyi, Dessewffy és Kemény gondolatait integrálta, egy máig felfedezhető és újraértelmezhető hagyományt teremtett.²¹

²⁰ Uo. 20.

²¹ Lásd bővebben Egedy Gergely vonatkozó írásait: Asbóth János programja. *Kommentár*, 2022/1. és *A Magyar conservatív politika kísérlete a konzervativizmus legitimálására. Kommentár*, 2021/1; valamint: VASAS Géza: *A konzervatív hagyomány élete* = ASBÓTH János: *Három nemzedék*. vál. és szerk. VASAS Géza, Kortárs, Bp. 2008.

HARMADIK NEMZEDÉK

A dualizmus utolsó évtizede, és ami utána következett, bizonyos szempontból kedvezett annak a tradicionalista ellenhatásnak, amit fiatal emberek fogalmaztak meg. A *Nyugat* irodalmi modernitása, a közlés liberalizációja és főleg a belpolitika balratolódása, aztán a „forradalmak kora” (Gratz Gusztáv) és a rákövetkező ellenforradalom olyan gondolatokat hívott életre, amelyek a hagyomány, a megőrzés és a folytonosság aktivizálását szolgálták. E gondolat igen korai, első képviselője a későbbi neves irodalomtörténész, Horváth János volt, aki 33 évesen, 1911-ben hívta életre az *Irodalomtörténet* című lapot, amelyben bevallása szerint kétfrontos küzdelmet vívott az „öntudat nélküli konzervativizmus” és az „elvtelen modernizmus” ellen, kommentátora szerint egyenesen „olykor konzervatívabb szellemben, mint öregebb kollégái”.²² Önkéntesen vonult be, a háború után az Eötvös Collegiumban tanított (többek között Eckhardt Sándort, Kodály Zoltánt és Szekfű Gyulát), majd 1923 és 1926 között Tormay Cécile *Napkelet*jének kritikai rovatát szerkesztette.

Éppen ebben a lapban, jegyezzük meg: az „ellenforradalom kora”, a „keresztény kurzus”, a Bethlen-konzolidáció hivatalos irodalmi és tudományos folyóiratában ütötte föl a fejét az az újabb generáció, amelyet az eddigi, politikailag számontartott ifjúkonzervatív csoportokhoz képest – éppen a Nagy Háború és 1918/19-es tapasztalataik miatt – helyesebb *szeptikus nemzedék*nek nevezni. Érdeklődésük irodalmi, tájékozottságuk lenyűgöző, kritikájuk éles, de igazságos, fegyverük az esszé. Egyikük, a harmincegyedik életévét éppen betöltő Fábán István úgy fogalmazta meg *kulturális közérzetüket* a '30-as évek elején, hogy „a mi évjáratunknak a háború alatt kezdett nyiladozni az esze, a forradalmak alatt kezdett el a saját fejével gondolkodni [...] előbb értünk férfivá, előbb józanodtunk ki, mint az előttünk járó nemzedékek és – esetleg – mint az utánunk járók. Így lettünk fiatalon konzervatívok”.²³ Posztmonarchikus ifjúkonzervativizmus – higgadság, józanság, nyugalom.

Magától értetődő –

Joseph Christian Leyendecker az *Olvadó férfi* című illusztrációja az Arrow Collar-ingek reklámjához az 1920-as években

22 Idézi: LACRÓ Miklós: Az ifjúkonzervatívok és az ellenkultúra. *Világosság*, 1999/3. 45. és 44.

23 FÁBIÁN István: Konzervatív fiatalság. *Napkelet*, 1934/1. 6.

A III. kerület Bús Balázs (Fidesz) vezette önkormányzata által elhelyezett emléktábla Halász Gábor egykori lakhelyén, az óbudai Selmeci utca 25. szám alatt
([Wikimedia Commons](#))

Ez a hangulat tökéletesen ráillett az ifjúkonzervatívok újabb nemzedékének legjelesebbjére, Halász Gábor esszéista, kritikus személyiségére és írásművészetére. Halász 1901-ben született, akárcsak Németh László, Joó Tibor és Szerb Antal. Az említett generáció, avagy „esszenemzedék” tagjaihoz szokás számítani rajtuk kívül Cs. Szabó Lászlót, Gulyás Pált, Hamvas Bélát, Prohászka Lajost, Puskás Lajost és Sárközi Györgyöt, akik mind a tágabban értelmezett századfordulón (1897–1905 között) születtek. Halász, amint Németh és Hamvas is, a konzervatív – népi-nemzeti és úri-polgári szerzőket egyaránt alkalmazó – *Napkelet* rendszeres szerzője volt a '20-as évek utolsó harmadában, majd a *Magyar Szemle* és a szegedi *Széphalom* közölte írásait. A '30-as években fő fóruma a Babits szerkesztette *Nyugat* lett, de a mesterrel hamar összetűzésbe keveredett.

A dolog úgy kezdődött, hogy 1935-ben Halász megbírálta Babits *Az európai irodalom története* című munkáját, s ennek ürügyén elhatározta – voltaképpen önmaga nevében – az új nemzedéket az Ady-kortárs idősebb nyugatosoktól, akiknek fejedelme éppenséggel Babits volt. A fő vitakérdés akörül alakult ki, hogy a romantika, az impresszionizmus és a szimbolizmus nyomait viselő versírást le kell-e cserélni a klasszikus próza, főleg az esszé és a tanulmány közlésformáira. A látszólag műfaji dilemma azzal mutatott túl az évtizedenként meg-megújuló szokásos irodalmi belharcokon, hogy az írás formáján kívül ezzel egységben álló stílári és tartalmi vonatkozások is felvetődtek. Halász például az angolszász konzervativizmus, a reformkori mérsékeltek, valamint – saját kifejezését használva – a 19. század végének „magyar viktoriánusai” iránt érdeklődött. A hagyományok, a klasszikus európai értékek, az emberi egzisztencia megváltoztathatatlansága, a formatisztlelet és a (Szent Ágostonon, Pascalon, Ortegán, Huizingán okult) konzervatív szkepszis jellemző jele volt, hogy éppen Halász adta ki két kötetben Madách összes műveit 1942-ben. Babits a problémát megértve a következőkkel felelt Halász felvetéseire: „Halász Gáborban tökéletesen tudatos nemzedékének ez a konzervativizmusa. A hajlamból ő csinált legvilágosabban programot. Írásaiból ultra-tradicionális világnézet, s valami neo-klasszicista irodalmi felfogás árad.”²⁴ Micsoda lázadó!

Halász valóban úgy gondolta, hogy az 1918–19-es időszak irodalmi, politikai és társadalmi forrongásai után a klasszikus formák visszatérése, a hagyományok újrafelfedezése és a konzervatív érzés reaktíválása szükséges. Konzervativizmusa (élet)stílus, habitus, ízlés és ösztön volt, amelynek politikai megjelenését egyrészt tartózkodó magatartása, másrészt a '30-as évek derekától kezdődő időszak karaktere is akadályozta. Gondolatainak alaprétegét a szkepszis, a teremtett rend olyan-amilyenségének elfogadása, a szabadság és az erkölcs összeegyeztetése adta. 1928-ban, huszonnét évesen írta a Julien Benda körül kialakult vita magyar vonatkozásának kapcsán:

24 BABITS Mihály: *A nemzedéki kérdés vitája*. I. rész [1935] = *Uő: Írók két háború közt*. Nyugat, Bp. 1941. 171–172.

„Nincsen szabadság megkötöttség nélkül, az erkölcs világában éppoly kevésbé, mint az ismerésében. Normákhoz, konvenciókhoz igazodunk, függünk tőlünk független eszméktől, kész keretekbe illeszkedünk bele. Az igazi erkölcsösség az elfogadás, szolgálás, én-korlátozás morálja. Fizikailag szabadok vagyunk, de lelkiismeretünket verje acéllal erős béklyóba a meggyőződés. Legyenek előítéleteink, és ne féljünk bevallani őket. Nem vagyunk egyedül, és nem vagyunk magunkért; a múlt él tovább bennünk, család, osztály, nemzet nyugszik a vállainkon. [...] Az örök romantikusok mégis a korlátlan szabadság illúziójától gögősek, csak a lázadás szépségében hisznek [...] Nem látják, hogy a rend, a fegyelem, a tekintély a bar-rési »föld és halottak«, a dogmák szorító öleléséből már mennyi remekmű született. Könnyű a konvenciókat gúnyolni, de nehéz művészivé tenni; csak az igazán nagyoknak sikerül.”²⁵

Halász Gábor fiatalon lett konzervatív, klasszicizmusát, tradicionalizmusát, a nagy tervekkel szembeni kételkedését mindvégig megőrizte. Jellemző, hogy posztumusz összegyűjtött írásainak első válogatása *Az értelem keresése* (1948), az utolsó *Tiltakozó nemzedék* (1981) címmel jelent meg. Utolsó kötete, amely a *Nyugatban* közölt tanulmányain alapult, 1944 legvégén jelent meg, és a *Magyar századvég* címet kapta; ebben bemutatja a 19. század második felének saját korában is némileg ismeretlen alakjait. Jellemző rá, hogy szimpátiája az 1849 utáni excentralisták (Csengery, Eötvös, Kemény, Szalay) felé fordul, míg Sennyeyben a megkésett ókonzervatívot, Asbóthban a kérlelhetetlen antiliberalist látta. Bekezdésnyi miniportréja így szól utóbbiról: „Liberalizmusellenes, anélkül, hogy beleesne az uszítók és nivótlan bírálók hangnemébe; a diadalmasan és fölényesen felvonuló világnézetet próbálja alapjaiban újjáértékelni, visszanyúlva rég meghalt eszmékre, és előlegezve néhány jelenben feltámadtat. Konzervatív a szó nálunk népszerűtlen értelmében, valaki, aki bizalmatlanul áll szemben az uralkodó frázisokkal, és csak becsületesen végiggondolt eszméknek hajlandó hitelt adni, nem a ragyogó látszatigazságoknak. A Dessewffy Aurélok fajtájából való, akik önmagukból építik ki világnézetüket, és nem hajlandóak befolyásoltatni magukat a tömegetől; persze a tömeg nem hajlandó tudomást venni róluk. Valójában moralisták, gondolatviláguk szigorú belső rendjét és fegyelmét szeretnék mindenütt viszontlátni, saját becsületességüket emelnék általános normává. Az elmélet emberei, de semmi sem áll tőlük távolabb, mint az üres teoretizálás; buzgalmuk az életnek szól, bár látszólag kerüljük a zűrzavarát, javítani, segíteni szeretnének, bár megvetik a népapostolokat. Rangrejtett humanisták, szemérmes küzdők; természetes, hogy sorsuk a meg-nem-értés és csalódás.”²⁶ – Így zárult a nagy szöveghagyomány, amelyet Dessewffy Aurél indított el a reformkor végén, Asbóth adott tovább a dualizmus derekán, s tartott egészen a 20. század közepéig.

Halász Gábor nemzedékének egyedülálló szerzője volt, hiszen a konzervatív attitűdöt – minden politikai cél és ilyen típusú vágyott eredmény nélkül – a stílus és a forma hagyománytiszteletével képviselte, ami a korban szokatlan volt s épp ő kovácsolt belőle újra erényt. 1944-ben félig zsidó származása miatt az Országos Széchényi Könyvtárban betöltött állásából bocsátották, 1945 tavaszán egy Balf felé tartó halálmenet során ölték meg, Sárközi Györggyel és Szerb Antallal együtt.

klasszikus,
konzervatív,
tradicionalis

KÉSZÜLŐDŐ IFJÚKONZERVATÍVOK

Tértől-időtől függetlenül ismétlődik egy feszülten izgalmas mintázat! A mindenkori progresszív hegemonia, a bevett baloldali *establishment* és az uralkodó liberális kurzus, végéhez közeledve, számos ponton kénytelen engedni a belülről új barbároknak tűnő fiatal konzervatívok támadásának. A szellemi innováció,

25 HALÁSZ GÁBOR: *Áruló írástudók* [1928] = *Halász Gábor válogatott írásai*. Magvető. Bp. 1977. 675–676.

26 HALÁSZ GÁBOR: *Magyar századvég* [1937] = *Halász Gábor válogatott írásai*. I.m. 358–359.

az új eszmék megjelenítése, a versengő gondolati pluralizmus, a kezdeményezés és a friss politikai alkotás bátorsága nem az ósdiak ható baloldali terepe többé, a liberalizmus kiüresedése pedig önként adja át a helyét ellenfogalmának, a konzervativizmusnak. A történelmileg mindig különleges, politikai szempontból mindig érdekfeszítő ifjúkonzervativizmus a baloldali dogmákkal való szakítás közepette gyakran jelentkezik a megelőző jobboldali eszmékhez képest is frissebb, aktívabb, reflektáltabb gondolatokkal, hiszen az aktuális forradalom utáni helyzet meghaladásakor sok esetben azt is felül kell bírálni, ami annak idején nem volt eléggé hatékony ellene. Az ifjúkonzervatív szellemiség mélyebben, átgondoltabban konzervatív, és aktívabban, nyíltabban fogalmazza meg jobboldali pozícióját, mint a baloldal ellenében vereséget szenvedett idősebb társa.

A vilmosi Németország összeomlásakor az I. világháború poklában összeérő *Generation 1914* például egyaránt megtagadta a vereséért hibáztatott liberálistdemokratikus politikát és a császári idők nyugalmas katedrakonzervativizmusát, amely elégtelennek bizonyult a baloldali forradalom feltartóztatásához. A fiatalok újkonzervativizmusa (*Jungkonservativismus*) forradalmibb volt, hiszen egy fundamentális változást hozó politikai eseményre adott nem kevésbé fundamentális választ, de irányát tekintve éppen ugyanezért ellenforradalmibb is volt, mint az ókonzervativizmus (*Altkonservativismus*). Száz évvel ezelőtt céljukat így fogalmazták meg: „Össze akarjuk gyűjteni az ifjúságot, amely ma a sír szélén áll, de Európa ezeréves földjét nem hagyja el, hanem utolsó erői betetésével megvédeni és megőrizni akarja: tradicionalista ifjúság, konzervatív forradalom ez.”²⁷ Hasonló beállítódás vezetett az 1950-es évek második és a '60-as évek első felének fiatal amerikai konzervatívjait, akik az Eisenhower-éránál keményebb republikanizmust és az érlelődő baloldali hullámmal szemben aktívabb fellépést sürgettek. Vezető alakjuk, William F. Buckley Jr. 26 évesen, 1951-ben adta közre botránykönyvét (*God and Man at Yale*), majd egy évvel később a katolikus *Commonweal* magazinban politikai hitvallását (*A Young Republican View*). Előbbiben tradicionalista teológiai-kulturális vonzalmát fejezte ki, utóbbival pedig valósággal mellbevágta a Régi Jobboldalt, amely izolacionalista-libertárius volt. Buckley még csak harmincéves múltott, amikor 1955-ben megalapította a *National Review*-t, öt évvel később, 1960-ban pedig a *Young Americans for Freedom* nevű ifjúkonzervatív szervezet létrejötténél bábáskodott. A szervezet, mely tanácsadó testületének tiszteletbeli tagja volt Ronald Reagan, aktívan részt vett az 1964-es Goldwater-kampányban.²⁸ 1961-ben kézikönyvük is megjelent, amely minden efféle csoportosulás axiómájával így emlékezik meg a kezdetekről: „A liberalizmus volt a vénséges, a hatalom megszokott viszonyaiba beleöregedett erő, és a konzervatívok képviselték a haragos ifjúságot.”²⁹

A korábbi hagyományok újrafelfedezésének varázslatos izgalma, a konzervatív reneszánsz eljövetele és a jobboldali fordulat gondolati előkészítése mind arra mutat, hogy a fiatal konzervatívok közössége mindig újat hoz a régihez képest, és elementáris-vitális szellemi tettet jelent azzal szemben, amit a baloldali-liberális hegemonia által meghatározott „régirend” képvisel. Az ifjúkonzervativizmus mindig új konzervativizmus, neokonzervatív fordulat, konzervatív forradalom, bármilyen értelemben is értsük ezt. Tartalmi és formai szempontból egyaránt újat képvisel: forradalmian mást, mint ami a baloldali korszak *status quo*-ja volt, de a konzervatív gondolatok közül is kiténik újszerűségével, (re)aktívabb hozzáállásával, korszerűbb eszközeivel, időszzerűbb stílárís-esztétikai megoldásaival. A régi, klasszikus konzervatív tartalom tér benne vissza, de új formában, új stílussal, új módszerrel, mégpedig egy új generáció által. ■

A korábbi hagyományok újrafelfedezésének varázslatos izgalma, a konzervatív reneszánsz eljövetele és a jobboldali fordulat gondolati előkészítése mind arra mutat, hogy a fiatal konzervatívok közössége mindig újat hoz a régihez képest, és elementáris-vitális szellemi tettet jelent azzal szemben, amit a baloldali-liberális hegemonia által meghatározott „régirend” képvisel. Az ifjúkonzervativizmus mindig új konzervativizmus, neokonzervatív fordulat, konzervatív forradalom, bármilyen értelemben is értsük ezt. Tartalmi és formai szempontból egyaránt újat képvisel: forradalmian mást, mint ami a baloldali korszak *status quo*-ja volt, de a konzervatív gondolatok közül is kiténik újszerűségével, (re)aktívabb hozzáállásával, korszerűbb eszközeivel, időszzerűbb stílárís-esztétikai megoldásaival. A régi, klasszikus konzervatív tartalom tér benne vissza, de új formában, új stílussal, új módszerrel, mégpedig egy új generáció által. ■

27 Karl Anton ROHAN herceg: *Das junge Europa. Europäische Revue*, 1926/május, 51.

28 Lásd bővebben: Békés Márton: *Amerikai janicsárok. Amerikai ifjúkonzervatívok 1950-től napjainkig. Századvég*, 2013/3.

29 M. Stanton EVANS: *Revolt on the Campus*. Henry Regnery Co., Chicago, 1961. 30.

» » tradicionalista ifjúság, konzervatív forradalom